

PAPER DETAILS

TITLE: Tutmaci'nin Gül ü Husrev Mesnevisinde Dil Özellikleri

AUTHORS: Agâh Sirri LEVEND

PAGES: 49-77

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/500271>

TUTMACI'NIN GÜL Ü HUSREV MESNEVİSİNDE DİL ÖZELLİKLERİ

AGÂH SIRRI LEVEND

Tutmacı adında bir Türk şairinin şimdiye kadar bilinmiyen *Gül ü Husrev* mesnevisini bir yazımızla¹ edebiyat âlemine tanıtmış, ikinci bir yazımızla² bu mesneviyi Feridü'd-din-i Attar'ın aynı adı taşıyan mesnevisiyle karşılaştırarak, her iki eser arasındaki farkı, Tutmacı'nın esere kattığı parçalarla, değiştirdiği yahut olduğu gibi Türkçeye çevirdiği bölümleri göstermiştik. Bu yazımızla da, Tutmacı'nın *Gül ü Husrev* mesnevisindeki dil özelliklerini göstermek istiyoruz.

Tutmacı'nın mesnevisindeki başlıca özellik, eserde Anadolu Türkçesinin yanında Âzeri ve Çagatay Türkçelerinin izlerine raslanmasıdır.

Burada bir noktaya işaret etmek yerinde olur: Anadolu Türkçesi ile Âzeri Türkçesi arasındaki ayrılık, XIV., XV., hattâ XVI. yüzyıllarda bugünkü gibi belirli değildi. Meselâ bugün yalnız Âzeri Türkçesine mahsus olan *men*, o çağlarda Anadolu şairlerinin eserlerinde de yer alıyordu.

Yine meselâ, bugün ancak Âzeri Türkçesinde bulunan, *imek* fiilinin, yahut geniş zamanla, -miş'li geçmiş zamanın birinci şahıslarının *em* şeklinde üstün okunmasına, divan edebiyatının son ürünlerinde bile raslanır.

Öyle sermestem ki idrak itmezem dünya nedir³

*

Günciş-pezir-i külhan-ı gam olmuşam garib⁴
mısralarında olduğu gibi. Bu bakımdan, bu çağlardaki Anadolu Türkçesi ile Âzeri Türkçesi arasındaki ayrılığı çok büyütmemek gerekir.

¹ Bk. Agâh Sırrı Levend, *Tutmacı'nın Gül ü Husrev mesnevisi*, VIII. Türk Dil Kurultayı Bildirileri, Ankara, 1960.

² Bk. Agâh Sırrı Levend, *Tutmacı ile Attar'ın Gül ü Husrev mesnevileri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, Ankara, 1959.

³ Bu mısra son devre ait gazellerden birinde geçer.

⁴ Bu mısra Ziya Paşa'nındır.

Eserde Çagatay Türkçesine mahsus kelimeler de yer almaktadır. *Köp* (çok), *bat* (çabuk) gibi kelimelerden başka, *bizni* (bizi), *söylep* (söyleyip) gibi bağ-fiiller ve zamirler de bulunmaktadır. *Sana*, *bana* gibi zamirler de bazı kere *saŋga*, *baŋga* şeklinde tesbit edilmiştir.

Bütün bu özelliklere bakarak, şairin Âzeri bölgesinde yetiştiği, ilk zamanlar Çagatay edebiyatının etkisi altında kaldığı, sonra Anadolu'ya geçtiği yargısına varabiliriz. Şairin, çağdaşlarından Ahmedî ile Şeyhoğlu Mustafa'yı birer üstat olarak övmesi de, eserini Anadolu'da bulunduğu sırada yazdığını gösterir.

Eldeki nüsha şairin kaleminden çıkmış değildir. Hiç olmazsa kendisinden yüz yıl sonra istinsah edilmiştir. İstinsah edenin bilgisiz olması nüshayı yanlışlarla dolu bir hale getirmiştir. Türkçe kelimeler gibi Arapça ve Farsça kelimeler de yer yer yanlış yazılmış, noktalar ve harekeler yanlış konulmuştur. Eserde arkaik kelimelere bol bol raslanmaktadır. Bütün bu açıklamaların ışığı altında eseri imlâ, fonetik, morfoloji, sentaks v. b. bakımından inceliyeceğiz.

İmlâ

Nüşhada görülen başlıca imlâ özellikleri şunlardır :

1 — Kelimelerin imlâsında çok kere nazmın ölçüsüne uyulmuş, uzun heceler ا , و , ی ile, kısa heceler ة yahut hareke ile gösterilmiştir :

نَـتا (kime) 5 a, كَـما (ne) 11 a, 25 b, قَـامو 61 a, 87 a, قَـمو 1 b, قَـامِيا (nite) 10 b, يَـنا (yine) 41 a, بَـزا (bize) 46 b, هَـلا (hele) 41 b.

سَـا كَـه 42 b, 104 a, سَـا كَـا 42 b, سَـنى 46 b, بَـا كَـه 47 a, سَـا كَـه 55 a, 105 b.

بَـكى 20 a, 36 a, 95 b, بَـيكي 10 b, 14 a, 15 b,

دَـا كَـولم 62 a, دَـا كَـولوز 155 b, دَـا كَـل 60 a, 79 a,

كَـيجه 50 b, كَـيجا 209 b, گَـيجه 72 b, 96 a,

كَـوكلومك 72 b., كَـوكلكي 66 a, كَـوكلينه 56 b,

دَـماياسى 46 b, دَـما كَـه (dimeğе) 45 b, اِچَـومة (içüme) 47 a, اَـلينا (eline)

55 a, بریسنى 15, b. چا کسن (çekesin) 48 a, ساونى (seveni) 58 b, سومایه نى
(sevmeyeni)

55 a. 58, b. برى بیر وکزیلا 25 b, یولوکا خانمانوم 42 b, سرایا کرمکا

Yalnız kelimenin son hecesi ölçü bakımından kısa da olsa, çok kere
ا, ی, و, و, ا ile yazılmıştır :

بو ایجمداكى 35a, 40 b, 41 b, بیكى 42 b, ساكا 55 a, سینى 41 a, 44 b, بینى
38 a.

Bazı kere de bunun tersine olarak kelime sonundaki uzun heceler •
ile gösterilmiştir :

اچنده 125 b, 145 a, 177 b, کجه 209 b, کیجه 50 b, 73 a.

Kısa olan son heceler ancak bir iki yerde yalnız hareke ile gösteril-
miştir :

کونى 83 b, کون (yerine کوره), 27 a, کور (yerine رزقى), 3 a, رزق
(yerine مَیَّتِ), 95 b, مَیَّت (yerine حیى یى), 95 b, حیى (yerine)
220 b, بلمزد (yerine بلمزدى).

Kelimelerin yazılışında nazım ölçüsüne uyulmadığı, kısa hecelerın
ا, ی, و, و, ا ile, uzun hecelerın • ile yazıldığı da oluyor :

سکا 111 a, بیكى 31 b, 49 a, 105 b, بكى 20 b, 62 b, کیجا 50 b, 91 b,
96 b, ایچنده 83 a.

Hafif üstün heceler nazım ölçüsü yüzünden uzun okununca • yahut
hareke ی oluyor :

سینى (seni) 51 b, 58 b, 49 a, بینى (beni) 46 a, 47 a, بینم (benim)
220 b, دپرنى بیلmezdi (deprenebilmezdi)

Yalnız بانم (ben'em yerinde olduğundan ا ile yazılmıştır).

2 - ا, ی, و, و, ا gerekli gereksiz çok kullanılmıştır :

14 a بیری بیر یلا دوستیدی جانا جان

قو جلدوخ او غلوموز و قیزموز یوخ
 25 b فراقوموز او کوش در دردموز چوخ

*

25 b بونا یوزدر بونا کوزدر بونه قاش

*

25 b کی اوغلان بیزا قاله زیبی وایه

*

40 b یتورلر قو جشیبانوک جانا جان

*

145 a کلی چون بولمازلار باغ اجنده
 قالورلار لاله بیکی داغ اجنده

*

73 a قومایالومکه فرصت کاجه مهمل

3 - İmlâda bir düzen yoktur. Kelimeler keyfe göre yazılmıştır. Aynı kelimenin bir beyt içinde iki türlü yazıldığı da görülüyor :

که ler, ölçü kaygısı olmadığı halde bazı kere که, bazı kere de کی, şeklinde yazılmıştır. Bunlardan her sayfada birkaç tane vardır.

بر bazı kere بیر şeklindedir :

104 a ولی هر بر کوزم بیر کوز اولپدر

بیز , سیز de böyledir.

در bazı kere دور olarak tesbit edilmiştir :

که در دوکیله یوراکم سقیم دور
 116 b بلورسین عاشقوک دردی عظیم در

° olarak harekelendiği de vardır: bulmuşamdır, delmişemdir 152 a.

داخی ölçü bakı mındanaynı değerde olduğu halde bazı kere داخی olarak yazılmıştır: داخی , داخی 117 a.

دکل, yine ölçü kaygısı olmadığı halde bazı kere دکل olarak tesbit edilmiştir : دکل , 132 a, 168 b, دکل 25 a, 60 a, 124 b.

Sen zamirinin -in hali ile ismin -in hali ekinde ve iyelik ekinde çok kere و konulmuştur : سنوك 48 b, باشوك 55 a, جانوك 119 a, دوستوك 80 a, 80 a, دوشمنوك 201 a, شاهوك 80 a.

Bir yerde ايوين kelimesi أول şeklinde tesbit edilmiştir.

Ben zamirinin iyelik ekinde de و ler çok kullanılmıştır :

138 a. حالوم 25 a, خانمانوم 25 b, جانوم 34 a, 38 a, 52 b, بنوم

Bu hal fiillerin türlü zamanlarında ve kiplerde de vardır : 69 a. ايدور 74 a, كلوك 129 a, كيدلوم 74 a, ايدلوم 69 b, كلدوم 57 a, ديدوم

“Huruf”-ı imlâ” bu kadar çok kullanıldığı halde, bağ -fiillerde çok kere و kullanılmamıştır :

73 a. قلب 40 b, كلب 58 a, براخوب 18 b, كچوب 12 b, آلب

4 — Başka düzensizlikler: ده bir yerde kafiye hatırı için ته şeklinde yazılmıştır :

غريم بو ضعيف و دل شکسته
نه قوشم کم اوچم بن بو هوسته

den bir yerde Arapca tenvin ile gösterilmiştir. Buna eski metinlerde çok rastlanır : 233 a. سندا 5 b, تعبداً , طربداً

5 — Harekeler çok yanlış konulmuştur. Türkçe kelimelerde: tadı طودی 10 b, beğeniben بکائیبن v. 11a) karada قورودا 123 b, depren دپرن 220 b, (Üstün harekeli kelimeler Azerbaycan'da ve ona yakın bölgelerde ötrü okunur. Meselâ kavm kelimesi o bölgelerde kuvm diye söylenir. Bu da yazarın o bölgede yetişmiş olacağı düşüncesini kuvvetlendiren bir tanıktır. İstinsah edenin sonradan bütün bu kelimeleri değiştirmiş olacağı düşünülemez).

Bir yerde de “sen” سین 48 a şeklinde yazılıp harekelenmiştir.

10 — Yine Orta Asya yazı dilinin etkisi altında *n* ler bazı kere *ng* olarak tesbit edilmiştir: *olsaṅ* v. 21 b, *yirsenṅ* v. 25 a, *kiçersenṅ* v. 174 a, *uçarsaṅ* v. 177a.

Fonetik

1 — VOKALLER VE VOKALLER UYUMU :

Nüshada, eski metinlerde görülen fonetik özelliklerin hepsi vardır. Bununla birlikte aykırı yazılan veya harekelenen kelimeler de bulunmaktadır.

a) Düz ve yuvarlak vokaller :

Bugün düz ve dar *ı, i* vokalleriyle belirtilen bazı heceler, aşağıda sıralanan yerlerde yuvarlak *u, ü* vokalleriyle gösterilmiştir:

İyelik zamirinin tekil ve çoğul her üç şahıs ekinde: *benüm* 7 a, 94 a, *senüñ* 4 a, 9 a, 25 a, *bizüm* 25 b, 114 a, *anuñ* 3 a, 4 a, 8 a, *bularuñ* 5 b. *Benüm* yalnız bir yerde yanlışlıkla üstün olarak harekelenmiştir.

İyelik tekil ve çoğul birinci şahıs ekinde: *işüm* 7 b, *elüm* 9 a. Çoğullarda bu *u* ve *ü* vokali, gerileyici benzetme etkisiyle, bir evvelki hecede bulunan *ı* ve *i* vokalini dudak vokali uyumuna zorlamış ve onu da *u* ve *ü* ye çevirmiştir: *halümüz*, *nasibümüz*, 4 a, *firakumuz* 25 b, *iküñüz* 55 a, *fikrüñüz*, *zikrüñüz* 81 b. Bazı kere bu uygunluk görülüyor: *İkimüz* 20 b, *ikimüzi* 114 b.

İsimlerin *-in hali eki* ile, iyelik tekil ve çoğul ikinci şahıs ekinde: *aduñ* 13 a, *yirüñ* 18 b, *başuñ* 55 a, *kiminüñ* 19 a. Çoğullarda bu vokaller yine gerileyici benzetme etkisiyle bir evvelki hecede bulunan vokali dudak sesi uyumuna zorlamıştır : *Oğluñuz* 97 b.

Fiillerde *-di'li geçmiş* zamanın birinci ve ikinci şahıslarıyla geniş zamanın hikâyesinde: *bulmadum* 10 a, *irişdüñ* 2 a, *bilmezdim* 97 b.

Geniş zamanın tekil üçüncü şahıslı, çoğul birinci ve ikinci şahıslarında : *virür* 3 a, *gösterür* 17 b, *bilmezüz* 4 a.

Emir kipinde *oısun* 81 b, *görmesünler* 25 b, *virmeñüz* 26 a.

Dilek kipinde *kılalum* 2 a, *işidelüm* 20 b, *koyalum* 20 b.

Şart kipinde *ideriseñüz* 26 b.

İsim, sıfat, zarf vb.: *yaluñuz* 23 a, *değül* 25 a. 60 a, *yazu* 27 a, *delü* 60 a, *toğru* 95 a.

Yoksunluk ekinde: *gümansuz* 66 a, *dermansuz* 97 b. Bununla birlikte, bu ek bir yerde esre ile geçiyor: *mehsiz* 78 b, *sensiz* 89 a, *ansız* 97 b.

“Bir daha, yine, sonra, tekrar” anlamlarına gelen *geri* yerine *girü* (ses değişmesi; eski metinlerde hep böyledir).

-lik, -lık ekleri bazı kere -lük, -luk oluyor : bir *yılluk* 108 a.

b —ı, i (é):

Kapalı é ler ı yahut esre ile gösterilmiştir: *vire* 25 a, *yidi* 25 a, *iderdi* 25 b, *viridi* 26 a, *yiyezdüm* 24 b, *diyezdüm* 24 b, *iy* 60 a, *imdi* 60 b, *yine* 60 b, *irüp* 90 a, *işüm* (eşüm) 51 b, *biş* 22 b, 86 a. Hattâ *et* (et çorbasındaki) kelimesi bir yerde *it* ایت 58 a olarak yazılmıştır.

Birkaç yerde üstün olarak da, harekelenmiştir: *beş* 19 a, *yedi* (yemek mastarından) 66 b.

-di’li geçmiş zamanın üçüncü şahsında: *dökdi* 23 b, *getürdi* 24 b.

-miş’li geçmiş zamanın üçüncü şahsında: *dimiş* 9 b, *komış* 9 b.

Emir kipinde *okı* 2 a, *yüri* 60 b.

Geniş zamanın ikinci şahıs ekinde *görürsin* 60 a, *bilürsin* 61 b.

Bir yerde “sağır kef”le yazılmıştır. *Görmezsiñ* 48 b.

-dik’li ortacın -i halinde: *içdüğü* 96 b, *güdüğü* 104 b.

Bağ fiillerde bir kaç yerde esre ile yahut ı ile yazılmıştır: *tutıp* 24 b, *salıp* 82 a, *yatıp* 82 a, 82 b.

İsimlerin -i halinde: *göñli* 2 a, *üstinde* 92 a.

Bazı kere Doğu Türkçesinde görüldüğü şekilde yazılmıştır: *bizni* 13 a, *sanemni*, *kademni* 162 a.

Fiillerde: *giçsün* 67 a, *giçince* 70 a, *giçdi* 82 a, *görince* 89 b.

Dilek kipinin tekil ve çoğul ikinci şahsında: *diyesin* 1 b, *oturasız* 68 b.

Gereklik kipinin ikinci şahsında: *olmalısın*.

Dilek kipinin birinci şahsında: *bileyim* 44 a, *turayım*, *oturayım* 63 b, *diyeyim* 69 a, *tutayım* 92 a. Bazı kelimelerde ı ile yazılmıştır: *yazayım* 106 a.

Dudak sesi uyumunun bozulması: *uyumaz* yerine *uyımaz* 29 a, *uyumadılar* yerine *uyımadılar* 82 a, 82 b, *dökülüridi* yerine *dökilüridi* 91 a.

“Sarhoş olarak” anlamına gelen *esrüyerek*, bir yerde *esriyürek* 235 a şeklinde harekelenmiştir.

c -e, a ile tesbit edilenler :

-miş’li geçmiş zamanın birinci şahsında : *ölmüşem* 7 b, *kalmışam* 7 b, *görmemişem* 103 b, (Bugün Âzeri Türkçesinde olduğu gibi).

Geniş zamanın birinci şahsında : *dilerem* 6 a, *bilürem* 11 a, *dimezem* 11 b, *giderem* 26 b.

Şart kipinin tekil ve çoğul her üç şahsında: *gelirseñ*.

İmek mastarının birinci şahıs ekinde *kul'am* 6 b, *cuvan'em* 16 a, *şerm-sar'em* 67 b. Şu kelime yanlış harekelenmiştir: *germ'üm* 63 b, (Bugün Âzeri Türkçesinde olduğu gibi).

Gelecek zamanın birinci şahsında: *çekiserem* 89 a, *viriserem* 89 b.

2 — HECE :

Arapça kelimelerden a' dan sonra gelen hemze (ء), y oluyor. Yani ikinci yahut üçüncü hece konson y ile başlıyor: *kā'ināt* yerine *kāyināt* 4 b, *dā'imā* yerine *dāyimā* 5 b, *dā'im* yerine *dāyim* 11 b, 14 b, 17 b, 84 b, *'alā'im* yerine *'alāyim* 17 b.

3 — KONSONLAR :

a) Nüshada konson bakımından görülen belli başlı özellik, patlayıcı ځ konsonunun sızıcı ځ yani, *k > h* oluşudur: *tanuḥ* 3 a, *yahın* 3 a, *çoh* 5 a, *ırah* 7 b, *korḥu* 6 b, *yoh* 11 a, *oh* 17 a, *olıcaḥ* 19 a, *alḥış* 21 a, *ayaḥ-larını* 23 a, *bahdı* 35 a, *aḥdı* 35 a, *yaprah* 36 a. Yalnız bir iki yerde *h* olarak kalmıştır : *çok* 5 b, 13 b, 60 a, *yok* 5 b, 13 b, 60 a.

Patlayıcı sert (emphatique) konsonun yumuşadığı da görülüyor :

k < ğ oluşu: *ırag* 3 a, *ayruğ* 12 a, *andağı* 11 a *artuğ* 36 b, *uçmağ* 39 a, *yavlağ* 40 b, *ayağ* 42 b.

t < d oluşu: *isdeyü* 101 b, *isdeyesin* 106 a, *isteridi* 36 a, *üsdine* 10 b, *isde* 49 b, *admaga* 109 b, *dürlü* 31 b.

d > t oluşu: *kesti* 23 a (benzeşme)

Söyle demek olan *eyt*, birkaç yerde *d* iledir. Kelimenin *eyd* olarak tesbit edildiği yerlerde, bu kelimedden sonra *a* vokali bulunduğu için, yazının liyezon yaparak *t*'yi yumuşattığı söylenebilir:

Yüri eyd aña iy fāl-i ferruḥ 46 b

*

Bir eyd āḥır ki bes senden ne ḥāşıl 46 a
Nitekim şu mısradaki *t* iledir.

Yüri ol māha eyt iy serv-i āzād 46 b

Geniş zamanda *d* iledir: *eydürdi* 50 a, *eydürdün* 53 a.

ç > ş oluşu: (Diş sesini yani *t*'yi kaybetmesi): *geçdi* yerine *geşdi* 10 b, 109 b, 130 b, 152 b, 197 b; *kaçdı* yerine *kaşdı* 32 a, 85 b, 201 b; *açdı* yerine *aşdı* 197 b.

ç'ler *c* oluyor: *içün* yerine *icün* 35 b, *balçık* yerine *balcık* 36 b, *açup* yerine *acup* 37 b, *içimde* yerine *icimde* 38 a, *çin* yerine *cin* 37 a, *içüp* yerine *icüp* 39 a, *çenber* yerine *cenber* 40 b, *çalıcılar* yerine *calıcılar* 40 b.

Ç olarak kaldığı da vardır: *çıhar* 31 a, *saçar* 36 b, *çalarken* 40 b. P'ler eski ve yeni bütün metinlerde görüldüğü gibi b dir: *gelüb* 40 a, *geçüb* 41 a, *dönüb* 43 b, *kapdı* yerinde *kabdı* 31 b.

Ben bazı kere Âzeri Türkçesinde görüldüğü gibi *men* oluyor : *men* 40 b, 43 a, 44 a, 68 a, *meni* 100 a, 239 b, *menem* 11 a, 213 b, *menüm* 112 b, 179 a.

b) Ses değişimleri, benzeşmeler, metatezler vb :

Ismarlayasınız yerine *smarlayasız* 26 b (başta ses düşmesi).

Uyanıkdı yerine *uyağdı* (kısalmâ).

Ne var uyursa ol bahtı uyağdı 31 b.

Yarum isen yerine *yarummisen* 100 a (ses eklenerek kelime kaynaması)

Hareket yerine *harket* (Arapça kelimelerde ölçü kaygısı) :

Hazîn yapraklara harket virür bād 73 b

Zarara yerine *zarra* (Arapça kelimelerde ölçü kaygısı)

Budur nef'i ki her dem zarra yilter 97 b

“Ulaştırmak anlamına gelen *iletmek* yerine *iltmek*: *iltürisen* 27 a. *İltüben* 145 b (ortada ses düşmesi).

Dilek kipinin tekil birinci şahsında *bulayım* yerine *bulam* 6 a, *varayım* yerine *varam* 20 b, *tutayım* yerine *tutam* 22 a, *ideyim* yerine *idem* 32 a, *nideyim* yerine *nidem* 32 a (hece düşmesi).

Di'li geçmiş zamanın tekil ve çoğul her şahsında *ne itdüm*, *ne itdün* yerine *nitdüm*, *nitdün* (kaynaşma).

Dilek kipinin tekil birinci şahıs zamiri *me* yerine *ne*: *tutayım*, *tutayın* (ses değişmesi).

Âzeri Türkçesinde kullanılan ve ilk devirlerde Anadolu Türkçesinde görülen *gibi* yerine *bigi* 20 a, 36 a, 39 a (metatez).

İşte yerine *üşde* 51 a, 89 b (dudak vokali; benzeşme bozulması).

Bunun bir yerde *buyun* olarak geçiyor (su - suyun örneğine uyma).

Buyuñ üsdine geçdi bir buçuk ay 242 b

Gündüzin yerine *günüzin* 59 b (ses düşmesi)

Yüzüp yerine *üzüp* 152 b (başta ses düşmesi)

İkisi yerine *iksi* 28 a (burada ölçü kaygısıyla)

İsimlerin -i halinde çok kere *i* düşüyor: *ikisini* yerine *ikisin* 27 b.

İçinden yerine *için* (hece düşmesi):

İçin Hürmüz daği kılurdu fikret 29 b

Yuvarlanurdu yerine *yuvalanurdu* 96 a (ses düşmesi).

İletir yerine *yilter* 97 b, (hem ses düşmesi, hem başa ses eklenmesi).

Morfoloji

İSİMLERİN HALLERİ :

İsimlerin -i hali : *gölgecüğün* 23 b (gölgeciğini), *gönülcüğün* 24 a (gönülcüğünü)

İsimlerin -den hali: *ölmedin* 35 a (ölmeden), *görünmedin* 104 a (görünmeden), *irmedin* 110 a (ermeden)

Tamlamalarda tamlayanın sonundaki -in,-un bazı kere atılmıştır: *Şah* 94 a (şahın yerine):

Nişânın göricek ah eyledi Şâh
Yağayazdı mehi Şâh itdügi ah 94 a.

Şehzade v. 23 a (şehzadenin yerine) :

Alup *şehzâde* genc ü mâyesini
Gideriserleridi dâyesini 23 a

Oğlan atası 20 a (oğlanın atası yerine).

SIFATLAR :

-rek, -rak (daha ekiyle belirttiğimiz, sıfatlarda üstünlük derecesi (comparatif): *tizrek* 18 b; *yiğrek* 15 b *katırağ* 40 a; *yahşırağ* 212 b; *artuğrak* 212 b

ZARFLAR :

-in : *gündüzün* 59 b; *ikindüyn* 175 a; *sabahın* 14 b (sabahleyin).

-in=ile,: *gücin* 42 b (güçlülle)

-ca : *odca* 59 a (ateş gibi).

bile=birlikte :

İki hâdim dahi almışdı *bile*

Ḳazānuñ iktizāsın kim ne *bile* 22 b

-ilen=ile: *eyyamilen* 84 a (zamanla)

EDATLAR :

degin = kadar : *subha degin* 59 b (sabaha kadar)

tek=gibi : *senün tek* 129 b (senin gibi).

birle=ile, ederek :

Ta'accüb *birle* olmuşdı müşevveş 31 b.

ZAMİRLER :

Bu zamirinin çoğulu *bular* v. 85 b, 112 b, 113 a

Bu zamirinin -un hali *buyun* 242 b

Kimse, kimesne, kimsene belirsiz zamirlerinin her üç şekli de vardır :

Ki'âlemden kimesne almadı dād
Ecelden olmadı hîç kimse āzād

*

Aña koyuzımazdı kimsene diş 118 b

-leyin, -layın eki ile (gibi yerine): *sencileyin* 33 a, . 43 a; *bencileyin* 34 a 116 b; *buncılayın* 61 a

-len=ile: *anunlan* 53 b (onunla)

FİİLLER :

Geçmişin -di'li ve -miş'li geçmiş zamanlarında hiçbir özellik yoktur. Öteki zamanlarla kiplerde göze ilişen başlıca özellikleri kaydedelim.

Geniş zaman :

Virüpdür 2 b. (verir, vermektedir); *düridür* 2 b (türetir, meydana getirir).

Doyumaz 15 b (doyamaz).

Bilmezem 42 b, 145 b (bilmem); *dilemezem* 44 a (dilemem).

Bilmezüz 187 a (bilmeyiz).

İrürem 54 b (eriştiririm).

İrürersin 61 b (eriştirirsin).

Komagum yoh 112 b (komam, bırakmam, bırakacak değilim): bk. Deyiş özelliği.

imek mastarının 1. şahıs eki -im yerine -in: *Husrev'in* 127 b (Husrev'im).

imek mastarının 1. şahıs eki -im yerine -ven : *Benven* 127 b, 173 b (benim).

GELECEK ZAMAN :

Döniserem 48 a (döneceğim): *viriserem* 89 b (vereceğim).

Yanırsarsın 105 b (yanacaksın; *tayanırsarsın* 105 b (dayanıacaksın); *gidisersin* 106 a (gideceksin); *virisersin* 106 a (vereceksin).

Olısar 12 a (olacak); *geliser* 15 b (gelecek); *süriserdür* 19 a (sürecektir).

Öliserüz 38 b (öleceğiz); *kalısaruz* 38 b (kalacağız).

HİKÂYE :

Söyleyidi 10 a (söyleyeydi, söyleseydi).

Gideriserleridi 23 a (gideceklerdi).

Oldıdı 66 b (oldu idi, olmuştu).

Koyıramazdı 75 b (koyamazdı, geçiremezdi.)

Sunardı gerçi sîbile turunca

Velî diş *koyıramazdı* birince 75 b

Kılısardı 79 b (kılacaktı).

Acaibe kalurdu 92 b (şaşa kalırdı).

Kurtarıdı 174 a (kurtarırdı).

İrişebilmezdi 175 a (erişemezdi).

Öleydün 60 a (ölürdün yerine); *kalaydun* 60 a (kalırdın yerine: bk.

Değişik kelimeler).

Olaydı 121 b (olurdu yerine : bk: Değişik kelimeler).

EMİR KİPİ :

Sen irür 11 a (sen ulaştır).

Düzedivire 12 a (düzeltiversin).

Viribinüz 30 b (veriniz).

Virmenüz 26 a (vermeyiniz.)

Tutmayasız 26 b (tutmayasınız)

Virgil 49 b (ver).

Başlagıl 50 a (başla).

Konuz 79 a (koyunuz).

Kayurmagıl 83 b (kaygı çekme).

Eyitgil 84 a (söyle).

Dinme 47 a (söylenme).

İdineme 62 a (edinme).

Olmanuzın 90 a (olmayınız):

Didi her müşkilün āsānı var çün

Bu işde *olmañuzın* dañi mañzūn 90 a

DİLEK KİPİ:

Besleyevüz 25 b (besleyelim); *diyeüz* 25 b (diyelim); *irürevüz* 74 a (eriştirelim).

İrürelüm 129 a (eriştirelim).

Nidem 32 a (ne yapayım); *eydem* 32 a (söyliyeğim); *kurtaram* 32 b (kurtarayım).

Yitmeyevüz (ulaşmayalım).

Yanduraven 103 b (yandırayım); *kaytaravan* 131 b (çevireyim, döndüreyim).

ŞART KİPİ :

Kılur olursam 16 a (kılacak olursam, kılarsam: bk. Deyiş özelliği)

Eydürürisem 42 b (söylersem).

Dirimiseydi 174 a (diri olsaydı: bk. Değiş özelliği).

BAĞ-FİİLLER :

-ben, -ban, benün, -banun (-rek, -rak yahut -ip, -up yerine): *döküben* 19 a, *uruban* 20 a; *gideribenün* 13 a; *olıbanun* 38 a (Eserde en çok yer alan bağ-fiil budur).

-yü, -yu (-rek, -mek için yerine): *bekleyü* 75 a, *ağlayü* 116 a -icek, -ıcak, -iceğez, -ıcağaz, -incegez, -incagaz (-ince, -unca yerine): *incitmeyicek* 12 a, *olalıcak* 21 a (olgunlaşınca, yetişince), *işidicegez*, 41 a, *bulucagaz*, 69 b, *söyleyincegez* 95 a

KOŞAÇLAR :

-dir, -dır yerine durmak mastarının 3. şahsı olan -durur : *düzüpdurur* v. 10 a, *yohdurur* 22 a.

BAĞLAÇLAR :

İki kelimeyi birbirine bağlayan , nin Türkçe kelimeler arasında da *vü* yahut *ü* okunması:

Ne ol dilber uyıdı *vü* ne yatdı 53 a

*

Du‘ā *vü* āferin itdi *vü* şordı 69 a

*

Yaluñuz *u* azıhsuz *u* perişān 23 a
nicemekim 13 a, 16 a, 65 b, 78 b (nitekim yerine)

“Eğer olmazsa”, “aksi halde” yerinde kullanılan *ve ger ne*, eski metinlerde çok kere *ve ger ni* şeklinde geçer. Eserde her iki şekli de vardır.

Sözümi tut yola gel olma güm-rāh 47 b

Ve ger ni eydürem saçuñ keser Şāh

Eğer söz tutariseñ cān senüñdür 202 a

Ve ger ne bendile zindān senüñdür

Sentaks

Eski edebiyatta cümleler mısralarda biter. İkinci mısraa geçen cümleler az, hele üçüncü ve dördüncü mısralara geçen, yahut mısra ortasında biten cümleler çok azdır. Eserde iki yahut üç ve dört mısra devam eden cümleler:

Ve likin terceme itmeğe imkân
 Yogidi kim görüp merd-i sühan-dân
 Beğeniben tutandı anı maḥsûb
 Kıyâs itdüm ki hem düşmezidi ḥûb 10 b, 11 a

Burada cümle arka arkaya üç mısra devam ediyor.

Düşüp nâçâr efsâne şoñma
 Ma'ânî kisveti ile boyına
 Yeşil atlas geyürüp gül-sitâni
 Getürdüm cilveye bu dil-sitâni 11 a

Burada cümle ikinci mısradan üçüncü mısraa geçiyor.

Anı daḥî hem az müddetde ḥâşıl
 İderler şöyle kim şerḥidemez dil 28 b

*

Figân ü zârile ol yüzi gül-şen
 Giceye kaḥıyup eydüridi sen
 Gicesin aḥî degülsin ay ü il
 Eğer 'ömrümiseñ râzıyem eksil 50 b

Burada cümle ikinci cümleden üçüncüye geçiyor.

Bu endişeyle bir laḥza tedebbür
 Kılıban itdi bir sâ'at tefekkür
 Alıp şeh-zâde genc ü mâyesini
 Gideriserleridi, dâyesini
 Çû hasta buldılar ol demde anı
 Pes âzâd itdiler ol nâtüvânı 23 a

Burada ilk cümle ikinci mısranın ortasında bitiyor. İkinci cümle, ikinci mısradan üçüncü ve dördüncü mısralara geçiyor.

Hele bir remzile kırtuldum andan
 Çü oğlan toğdı cân ayrıldı cândan
 Anı bir dâye iki ḥâdimile
 Bir ah eyledüm ü kaldum gamile
 Yigirmi yıla yaḥlaştı gidelden
 Benüm ḥâlümdurur üş işbu elden 93 a

Burada, üçüncü mısradaki cümlelin fiili yoktur. Fiilin "alup götürdü" olması gerektir.

Cümleleri birbirine bağlamak için kullanılan *ki* bağlacı, eserde çok geçiyor. Bunların çoğu gereksiz yerlerde kullanılmıştır. İmlâsı da yanlış olarak çok kere şeklindedir.

Tapuñdan ayru üş bir yıldurur zâr
Ki hasret kalmışam derde giriftâr 127 b

*

Didi pes dâyesine ol semen-büy
Ki ger yüz dil ile olam sühan-güy 37 b

*

Çıkıcak ol şehir pürçüş olurdu
Ki gören yüzini bîhüş olurdu 27 b

*

Pes ol mekteb içinde bunca oğlan
Ki vardı hûb ü zîbâ birbirinden 28 a

*

Baňa rahmeyle gerçi kim haķirem
Ki sen zârî kılursın ben erirem 43 b

*

Senüñle kılmişam çoķ dürlü uzlık
Ki sen hiç bende görmedüñ yavuzlık 43 b

*

Olıban bir nazarda ‘âşık-ı zâr
Ne şerh idem ki noldı ol dil-efgâr 32 a

*

Ne bir mahrem ki bir dem râz ide
Ne bir hem-dem k’anı dem-sâz ide 32 b

Deyiş özelliği

Eserde, çağdaş metinlerde raslanan deyiş özellikleri bulunduğu gibi, başka metinlerde pek görülmiyen özellikler de vardır. Her ikisine ait bazı örnekler :

Tutandı 11a (tutunsa idi) :

Beğeniben *tutandı* anı mahsûb 11 a

Görmeze *urdu* 67 b (görmezliğe geldi) :

Kaşın pürçîn idüp görmeze *urdu*

Yolından şapdı vü yüzün çevürdi v. 67 b

Anların *terkini urdu* 107 b (onları bıraktı):

Ne çâre *anlaruñ terkini urdu*

Atına atlanuban yola girdi 107 b

Komagum *yoh* 112 b (bırakacak değilim, bırakmam):

Ve lîkin tende cānum olduğınca

Seni elden *komagum yoh* ölünce 112 b

Kılur olursam v. 16 a (kılacak olursam, kılarsam):

Eğer bezme *kılur olursam* âheng
İde çengilerüme zühre âheng 16 a

İki bir yerde 72 a (ikimiz bir yerde) :

Şükür kim bize ruḥṣat virdi eyyām
Ki kılduk biz *iki bir yerde* ārām 72 a

Biz iki 128 b (biz ikimiz):

Biz iki bu gice bir dem idevüz
Gamı bir dem ola kim unudavuz 128 b

Dirile ilki 206 b (diri iken ilkin) :

Buyurdu leşkerine Şāh-ı devrān
Ki meydānda yaḥalar od firāvān
Oduna neft (ü) katranlar katalar
İledüp Gülruh'ı oda atalar
Dirile ilki çengele uralar
Pes andan şoñra oda yandurular 206 b

Göçe gördi 18 b (göçtü) :

Gemiye girdi Şāh ü *göçe gördi*
Tezirek maḳşadına irdi sürdi v. 18 b

Biz ikimüz oluşmah 32 a (ikimizin oluşması yani birleşmesi) :

Biz ikimüz oluşmaḥ ne revādur
Ki ben şeh-zādeyem ol bir gedādur 32 a

Dirimeseydi 174 a (diri olsaydı):

Dirimeseydi Sührāb-ı Semengān
Kılıcumdan nite kırtarıdı cān 174 a

Nidesini 161 b (ne yapacağını):

Hasedden *nidesini* bilmezidi 161 b

Olasunu 49 b (olacağını) :

Göñül efsāneden uşanmaduñ mı
Peşimān *olasunu* şanmaduñ mı 49 b

Dagını 92 b (olduğunu), *yarındagını* 121 a (yarın ne olacağını):

Eyitgil kim sen oğul kande bulduñ
Senüñ *oğlundagını* ol ne bildüñ 92 b

Çün ol *yarındagını* yādiderdi
Figān ü nāle vü feryād iderdi 121 a

-ASI, -ESİ EKİ İLE YAPILANLAR :

Olası degül 40 a (olmaz, olacağı yok):

Dil eyle mest olupdur senden iy yâr

Ki *olası degül* tâ haşr huşyâr 40 a

Söyleyesi vakit v. 45 b (söyliyeceği vakit) :

Ne dürlü hâlde olursa degül hōş

Kişi *söyleyesi vakt* olsa hāmūs 45 b

Dimeyesi söz 46 b (söylenmiyecek söz):

Dimeyesi sözi saña didüm üş 46 b

Gidesi degül 60 a (gitmez, gideceği yok):

Göñülden *gidesi degül* çū bu derd 60 a

Varmayası 66 a (varmamalı):

Aña tîz *varmayası* kim gümânsuz

Ki ol bile ki ne çekdüñ sen ansuz 66 a

Varası 79 a (varmağa) :

Garîbliğa *varası* hîç işim yoh

Hem ol yād ilde benüm bilişim yoh 79 a

Sevesi, sevüsi 97 b (sevgisi):

Sevesi sizi dāyim şerre yilter

Budur nef'î ki her dem zârra yilter 97 b

İdesi degülem 205 (yapacak değilim, yapmam) :

Eğer sen olur isen hūr-ı cennet

Ben *idesi degülem* sana rağbet 205 a

Kelime özelliği

DEĞİŞİK KELİMELER :

Şair bazı kelimeleri, ölçü sıkıntısı olmadan dilediği şekilde değiştirmiştir.

Eyle 63 b. (eylediğin) :

Yiter kendüzünü bed-nām *eyle*

Ko fâsid fikri vü ārām *eyle* 63 b.

Kıl 92 b (kıldığın) :

Buyurdu Şeh ki hālünden haber *kıl*

Yiter kendüzünü zîr ü zeber *kıl* 92 b

Bir kezliga 61 a (bir kere daha):

Hele *bir kezliga* daği varayım

Olur mı iş bu iş hâşıl göreyim 61 a

Yenile 115 b *yeniledin* 202 a (yeniden):

Çū oldu ol ikisi vākıf-ı rāz

Yenile 'ahd ü peymān itdiler sāz 115 b

Daḥi bir guşşadan kurtulmadın ḥōş

Yeniledin belāya ugradum üş 202 a

Yiğilik 10 b (yiğitlik, gençlik):

Muvāfık düşmezidi bir ḥikāyet

Ki *yiğitlikde* olaydı bidāyet 10 b

Koyuzımazdı 118 b (koyamazdı) :

Aña *koyuzımazdı* kimsene diş 118 b

İkiledin 181 a, 187 b (ikinci defa) :

İkiledin yine oda yaḥıldı 181 a

Baglup 149 a (bağlayıp, bu belki ölçü sıkıntısıyledir) :

Ol üçü çünkü kana oldu ğarḳa

Girü kalanı *baglup* tutdı ḥalka 149 a

Geçdün 57 a (geciktin):

Elā iy dāye āḥır saña noldı

Niçün *geçdüñ* saña yolda ne geldi v. 57 a

Almadılar 86 a (aldılar yerine):

Şu deñlü *almadılar* esb ü cāme

Ki vāsfın yaza biş on günde ḥāme v. 86 a

Ol 24 a (oldu yerine) :

Ḳatıldıkda iken çoḥ eyledi cūş

Ḥaḳ'uñ emrine teslīm *ol* ü hamuş 24 a

Yasduğı 122 a (yastığa yerine):

Oturdı ol nigār u şem' yandı

Eli başında *yasduğı* tayandı 122 a

Görene 31 a (görende yerine):

Yüzinde zülfi olmuş ḥalka vü çīn

Görene ne ḥıred ḳalurdı ne dīn 31 a

İçin 29 b (içinden yerine) :

İçin Hürmüz daḥi ḳılurdı fikret

Ki hīç atam degül bu bībaşiret 29 b

Görsedince 155 a (gösterince) :

Latīfee buyıdı ol gice tā rūz

Olup yüz *görsedince* 'ālem-efrüz 155 a

Başlamah 112 b (başlamayı) :

Halâş olurisem iy mäh-päre
Göresin *başlamaḥ* būs ü kenäre 112 b

Hun-riz 113 a (hun-rizlik yerine):

Bular ser-mest yatmışlardurur tîz
Şeb-ḥūn eyle bunlara vü ḥūn-rîz 113 a

Giçe 41 a (çeke yerine):

Revā mıdur ki bāğda açıla gül
Aña ḥasret *giçe* biçäre bülbül 41 a

Viribir 30 b (verir yerine):

Meğer kim işidür Şāh-ı Sipāhān
Olur yüz biñ dil ü cān ile ḥāvhān
Firāvān *viribir* sīm ü zer ü zār
Anuñ üstine gönlin daḥi ser-bār 30 b

Viribir “ver” anlamına emir kipidir. Burada şair “verir” yerine kullanıyor.

Öyledün 60 a (ölürdün yerine); *kalaydun* 60 a (kalırdın yerine):

Eğer biñ derdümün birin bileydün
Öleydün nicesi diri *kalayduñ* 60 a

Olaydı 121 (olurdu yerine) :

Züḥal görse anuñ nâlišlerini
Ye mirriḥ kanlu yaşlarını (mısra eksik)
İkisi daḥi deng ü zār *olaydı*
Bu teşviş ile dil-efgār *olaydı* 121 b

Arapça ve Farsça kelimelerin sonuna Türkçe ekler getirilerek yapılan kelimeler :

Dünyalık v. 115 a (geçinecek şey, varlık) :

Ve lîkin *dünyelükden* bizde zîbā
Hemîn vardurur üş bir päre dîbā 115 a

Dahiler 115 a (başkaları) :

Bu şüret eyle kim şāha göründi
Dahilere göründi mi gör indi 115 a

Tekyelemek 56 b (dayanmak):

Gehî yaşlar döker geh *tekyelenür*
Gehî gönline gözine ilenür 56 a

Dastan kılmak 79 b (anlatmak, bildirmek):

Anı hem *dāstān kıldı* bu ḥāle
Ki tā ol ne diye bu kıl u kâle 79 b

- Şol haddileydi* 119 a (o derecede idi) :
 Tabîblikde daği *şol haddileydi*
 Ki kem şākird aña Boqrāt olaydı 119 a
- Nevazişledi* 86 a (okşadı) :
Nevāzişledi gāyet‘izzet itdi v. 86a
- Sitayişledi* 86 a (övdü) :
Sitāyişledi vü key rağbet itdi 86 a
- Acebleme* 52 b (şaşma) :
 ‘*Acebleme* bunı devr-i zamāndan
 ‘Aķıķı taşdan eyler müşki kandan 52 b
- Zahımlayup* 149 a (yaralayıp) :
 Kimisini *zahımlayup* tağıtdı
 Kimin öldürdi yirin dūzah itdi 149 a

ESKİ TÜRKÇE KELİMELELER

a

allug	= sersem, âciz
ağaçlamak	= sopa ile dövmek
ağmak	= yükselmek, çıkmak
agu	= zehir
aparmak	= götürmek (azeri, çagatay)
arg, ark	= su cedveli
arhun	= yavaş
arhuru	= çapraz, tersine
artuh	= artık, çok
assı	= fayda, kâr
aşihmak	= acele etmemek
aşurmak	= geçirmek, çok ileri götürmek
ayırtlanmak	= ayrılmak, temizlenmek
ayruk	= başka
azmak	= yoldan çıkmak, şaşırmak
azuh, azık	= yiyecek

b

banu	= hanım
bat	= çabuk (çagatay)

bay	= zengin
becid	= çabuk
beğdeş	= eş, benzer
belinlemek	= korku ile birden sıçramak
berk	= sağlam, sıkı, sert
berkitmek	= sağlamlaştırmak
bezenmek	= süslenmek
bile	= ile
bilemek	= yanına katmak
bilesine	= yanına
biliş	= tanıdık
bilü	= bilgi
bilüsiz	= idraksiz, anlayışsız
biregü	= biri, her hangi biri (çagatay)
birle	= birlikte
biti	= yazı
bititmek	= yazmak, mukadder kılmak, yakıştırmak
bolmak	= olmak (çagatay)
buçuh	= yarım
buyruk	= emir, ferman
bükül olmak	= iğrilmek, iki kat olmak
bürtürmek	= buruşturmak

c

caylamak	= ses yükselmesi
caymak	= vazgeçmek
cebe	= zırh, zırhlı elbise
cev cev	= taraf taraf
cüst	= uygun, yakışır

ç

çadırılanmak	= çarşaf giymek
çak	= kadar
çalap	= Tanrı
çalıcı	= çalgıcı
çalık	= delice hareket

çapar	= ulak, postacı
çapmak	= saldırmak, yağma etmek
çav	= ün, şöhret
çetük	= kedi
çevre	= muhit, etraf
çok urmak	= çökmek

d

dag	= hile, yalan
dak tutmak	= kusur bulmak, başa kakmak
dav	= zaman
denlü	= kadar
değin	= kadar
deprenmek	= kımıldamak
dilek	= istek
dirlik	= hayat
dirmek	= toplamak
dölek	= ağırbaşlı, sessiz, itaatli
dölenmek	= rahata kavuşmak, karar kılmak, ço- ğalmak
dudaş olmak	= ilişmek, rasgelmek
duruşmak	= çabalamak, uğraşmak
dükeli	= bütün, hepsi
dün buçuh	= gece yarısı
dürek	= sedir (kırgız)
dürmek	= katlamak
dürümek	= türemek, meydana gelmek
dürütmek	= icad etmek
düş	= rüya
dişürmek, dirşürmek	= devşirmek, toplamak, bir araya getirmek
dütütmek, tütütmek	= tütüzmek, koku vermek için bir şey yakıp tüttürmek
dütüzdürmek, tütüzdürmek	= tütsü yakmak
düzrek	= daha adaletli

e

ebsem olmak	= susmak
edük	= deriden yapılmış kısa çizme

em	= ilâç
emcik	= meme
emsem	= ilâç
esrük	= sarhoş
esrümek	= sarhoş olmak
eşmek	= hızlı yürümek, atın yürüyüşünü açmak
eyitmek	= söylemek

g

gen	= geniş, rahat
genez	= kolay, uygun
giyesi	= giyecek şey, elbise
giyürmek	= giydirmek
göçürmek	= götürmek
gömülmek	= yönelmek, doğrulmak, yüzünü döndürmek
görklü	= güzel
göyünmek	= yanmak
güle	= üstün, büyük
güyegü	= güvey
haçan	= ne vakit
hatun	= kadın

i

iken	= çok
ilenmek	= inkisar etmek
iletmek	= götürmek, ulaştırmak
iley	= yan, huzur, ön, karşı taraf
iltürmek	= götürmek, ulaştırmak
incirmek	= incinmek
ir	= erken
irgürmek	= ulaştırmak, eriştirmek
irürmek	= ulaştırmak
itürmek	= yitirmek, kaybetmek
ivmek	= acele etmek

ı

ılısu	= ılık su
ırak	= uzak
ırmak	= ayırmak
ıssı	= sıcak
ıssı	= sahip
ışımak	= ışık vermek

k

kahımak	= kızmak, öfkelenmek, tartaklamak
kanceru	= nereye
kanıhmak	= kana susamak
kamu	= herkes, halk
kapu kılıçlamak	= kapıyı zorlamak
karag	= göz bebeği
karanu	= karanlık
karavaş	= carıye
karış	= ilenmek, beddua etmek
karış katış	= karışık
kat	= yan
kati	= çok
kaygu	= tasa
kayırmak	= kaygılanmak, üstüne düşmek, çekinmek
kaytarmak	= yüz çevirmek (çagatay)
kayu	= kaygı
kayurmak	= kaygı çekmek
kendüliksüz	= ihtiyarsız
key	= çok, pek
kiçi	= küçük
kınamak	= ayıplamak
kıyabahmak	= acıyarak bakmak
koca	= ihtiyar
kocalmak	= ihtiyarlamak
koçmak	= kucaklamak
koldaş	= arkadaş
komak	= bırakmak

koşmak	= yanına katmak
köp	= çok (çagatay)
köyünmek	= yanmak
kur	= mevki, mertebe, derece, paye
külüçe	= külde pişirilmiş çörek
küsülmek	= küsmek, darılmak

n

nacah	= balta
-------	---------

o

od	= ateş
ohd	= vakit, çağ
ohumak, okumak	= çağırmaq
onarmak	= düzeltmek
onat	= uygun
oran	= ölçü, had
ot	= ilâç

ö

öç	= intikam
ögüş	= çok
öndin	= önceden
ötmek	= geçmek (çagatay)
öygünmek	= taklit etmek
öz	= kendi

p

paşmak	= baş örtüsü
--------	--------------

s

saçu	= saçılacak şey, düğünde gelinin başına serpiyen para
sancımak	= batmak
sanu	= zan

sayru	= hasta
seğirtmek	= koşturmak
sevü	= sevgi
sin	= mezar
sinmek	= hazmetmek
sinürmek	= sindirmek
sıganmak	= davranmak
sınamak	= denemek
sımak	= kırmak
son ucu	= sonuç
soylamak	= aslını aramak, incelemek
sökülmek	= ayrılmak
söylep	= söyleyip (çagatay)
suvarmak	= sulamak, su vermek
sünü	= süngü
sünük	= kemik

ş

şer, şar	= şehir
şeşmek	= çözmek (çagatay)

t

tan	= acap
tana kalmak	= şaşmak
tanlamak	= şaşmak, tuhaf bulmak
tanuh	= tanık, şahit
tanuhluh vermek	= şahitlik etmek
tamu	= cehennem
tap	= yetişir
tapşurmak	= teslim etmek, emanet etmek, ısmarlamak (azeri, çagatay)
tapu	= kendi, zat
tarihmak	= içi sıkılmak, daralmak
tartılmak	= çekilmek, sıyrılmak
taş	= liğen
tay	= denk, eş
tek	= gibi

tekyelenmek	= dayanmak, yaslanmak
tepsirmek	= dudak titremesi
tolanmak	= dolanmak, çepçevre dolaşmak
tolunmak	= bedr haline gelmek
ton	= don, elbise
top	= bütün
toy	= ziyafet
tula	= tulum
turga	= çayır kuşu
tuş olmak	= rastgelmek

u

uç	= sebep
uçmag, uçmak	= cennet
uğru	= hırsız
uğrulamak	= çalmak
ulamak	= eklemek
unmak	= iyileşmek, uygun olmak
uru durmak	= ayağa kalkmak, davranmak
us	= akıl
uşandırmak	= parçalamak, ufaltmak (çagatay)
uzluk	= yumuşaklık, ihtiyat

ü

ün	= şöhret
üş	= işte
ütülmek	= yenilmek
üzmek	= koparmak, kesmek

y

yaban	= yabancı, garip
yad	= yabancı, garip
yagı	= düşman, yabancı
yağlık	= mendil
yahtu	= ı ışık, parlaklık
yahşi	= güzel

yalın yalincih	= çıplak
yankı	= aks-i sada
yarag	= silâh
yarındası	= ertesi günü
yasamak	= kurmak, tertiplemek, hazırlamak (ça- gatay)
yasdanmak	= yaslanmak
yaşınmak	= örtünmek (çagatay)
yavaş	= uysal, sessiz, uygun
yavlag, yavlak	= çok
yavuz	= kötü
yazı	= ova
yeng	= renk, biçim
yepemek	= okşamak
yiğ	= iyi
yiğlemek	= tercih etmek
yiğrek	= daha iyi
yiltmek	= gayrete getirmek
yitük	= kayıp
yön	= taraf
yönürmek	= koşmak
yöre	= çevre
yörenmek	= çepçevre dolaşmak
yumak	= yıkamak
yuvalanmak	= yuvarlanmak
yüce	= yüksek

Z

zeyrek	= zeki, anlayışlı
--------	-------------------